श्री. महेश अनंतराव शिंदे
एम. फिल. प्रशिक्षणार्थी
शिक्षणशास्त्र विभाग,
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर.

प्रतिज्ञापत्र

मी **श्री. महेश अनंतराव शिंदे** असे प्रतिज्ञापत्र लिहून देतो की, **शिक्षक शिक्षण पदविका (डी.टी.एड.) अभ्यासक्रमातील अपंगांचे शिक्षण या घटकावर आधारित अनुदेशन संचाचे विकसन - एक अभ्यास.** या संशोधन अहवालात करण्यात आलेले संशोधन कार्य हे माझ्या स्वतःच्या प्रयत्नांचे फलित आहे. त्यासाठी माझ्या मार्गदर्शकांकडून मिळालेले मार्गदर्शन आणि यापूर्वी झालेल्या संशोधनाचे संदर्भ घेण्यात आलेले आहेत.

उपयोगात आणलेल्या संदर्भांचा योग्य निर्देश करण्यात आला आहे, असे मी प्रतिज्ञापूर्वक घोषित करतो.

स्थळ : कोल्हापूर
दिनांक : १०/०७/२०१२

संशोधक
Mshinde
श्री. महेश अनंतराव शिंदे

डॉ. प्रतिभा सुभाषचंद्र पाटणकर

सहाय्यक प्राध्यापक,

शिक्षणशास्त्र विभाग,

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर.

प्रमाणपत्र

प्रमाणपत्र देण्यात येते की, **श्री. महेश अनंतराव शिंदे** यांनी सादर केलेल्या **शिक्षक शिक्षण पदविका (डी.टी.एड.) अभ्यासक्रमातील अपंगांचे शिक्षण या घटकावर आधारित अनुदेशन संचाचे विकसन एक अभ्यास.** या विषयावर संशोधन कार्य माझ्या मार्गदर्शनाखाली पूर्ण केले आहे. त्यांनी केलेले संशोधन कार्य त्यांच्या स्वतःच्या प्रयत्नांचे फलित असून त्यासाठी वापरण्यात आलेल्या संदर्भ ग्रंथांचा योग्य निर्देश या संशोधनात करण्यात आला आहे, असे मी प्रमाणित करते.

स्थळ : कोल्हापूर

दिनांक : १०/०७/२०१२

मार्गदर्शिका

Pspatankar

डॉ. प्रतिभा सुभाषचंद्र पाटणकर

ऋणनिर्देश

प्रस्तूत संशोधन सादर करण्यात मला आनंद होत आहे. हे संशोधन तयार करण्याची संधी मला शिक्षणशास्त्र विभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर यांनी उपलब्ध करून दिली त्याबद्दल मी प्रथमत: शिवाजी विद्यापीठ व शिक्षणशास्त्र विभाग, कोल्हापूर याचे आभार मानतो.

प्रस्तूतच्या संशोधनाकरिता माझ्या मार्गदर्शिका डॉ. प्रतिभा सुभाषचंद्र पाटणकर यांनी वेळोवेळी मार्गदर्शन केले त्यांची सततची प्रेरणा माझ्या संशोधनाला दिशादायी ठरली त्याबद्दल मी त्यांचा सदैव ऋणी राहीन.

शिक्षणशास्त्र विभागामधील लाभलेले आदरणीय गुरूवर्य यामध्ये शिक्षणशास्त्र विभागाच्या विभाग प्रमुख डॉ. म. सु. पद्मिनी, तसेच अनुभवी तज्ज्ञ अध्यापिका डॉ. नि. र. सप्रे, डॉ. गी. स. पाटील, डॉ. रू. उ. संकपाळ, अनुभवी तज्ज्ञ अध्यापक डॉ. कृ. भा. पाटील व श्री. वि. स. खंडागळे, श्रीमती सु. प्र. पाटील, श्री. आर. के. गवळी यांचेही मला मार्गदर्शन लाभले. त्यासाठी मी त्यांचाही ऋणी राहीन. माझे सहकारी मित्र यांचेकडून वेळोवेळी प्रेरणा मिळाल्यामुळे मी इथपर्यंत पोहचू शकलो. त्याबद्दल मी त्यांचाही सदैव ऋणी राहीन.

शिक्षण क्षेत्रात पहिले पाऊल टाकल्यापासून आजपर्यंतच्या प्रवासात कुंटुंबातील आई, वडील, भाऊ व इतर सर्व व्यक्तींची प्रेरणा मिळाल्यामुळ मी इथपर्यंत पोहचू शकलो त्याबद्दल मी त्यांचाही सदैव ऋणी राहीन.

या संशोधनाला गती मिळवून देण्यासाठी शिक्षणशास्त्र विभागातील शिक्षकेत्तर कर्मचाऱ्यांचेही सहकार्य लाभले त्यामुळे मी त्यांचाही आभारी आहे. तसेच मी निवडलेल्या कोल्हापूर शहरातील अध्यापक विद्यालयाचे (डी.टी.एड.) प्राचार्य व अध्यापक वृंद तसेच तेथील छात्राध्यापक यांनी सहकार्य केले त्याबद्दल मी त्यांचाही आभारी आहे. श्री. शिवाजीराव देशमुख अध्यापक विद्यालय, शिराळा येथील प्राचार्य, अध्यापक वृंद व छात्राध्यापकांचा मी आभारी आहे.

तसेच हे संशोधन पूर्ण करीत असताना बऱ्याच पुस्तकांचा संदर्भ घ्यावा लागला त्यासाठी डॉ. बाळासाहेब खर्डेकर ग्रंथालयातील कर्मचाऱ्यांनी पुस्तके उपलब्ध करून दिली तसेच विभागामध्ये

असणाऱ्या ग्रंथालयाचा मला संशोधन कार्यामध्ये उपयोग झाला. श्री. शिवाजीराव देशमुख शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातील ग्रंथालयाचा उपयोग झाला. त्याबद्दल मी त्यांचा आभारी आहे.

तसेच हा शोधनिबंध आकर्षकरित्या व वेळेत संगणकीकृत टंकलेखन पूर्ण करून दिल्याबद्दल मी श्री. विनायक शिंदे यांचाही मनःपूर्वक आभारी आहे.

स्थळ : कोल्हापूर

दिनांक : १०/०७/२०१२

संशोधक

श्री. महेश अनंतराव शिंदे

अनुक्रमणिका

प्रकरण क्रमांक	शीर्षक	पृष्ठ क्रमांक
	प्रतिज्ञापत्र	i
	प्रमाणपत्र	ii
	ऋणनिर्देश	iii-iv
	अनुक्रमणिका	v-vii
	सारणी सूची	viii-ix
	आकृती यादी	x
	परिशिष्ट यादी	xi
प्रकरण पहिले	**प्रस्तावना**	१ - १६
	१.१ प्रास्ताविक	१
	१.२ संशोधन समस्येचे शब्दांकन	१२
	१.३ पारिभाषिक शब्दांच्या व्याख्या	१२
	१.४ संशोधनाची गरज	१४
	१.५ संशोधनाचे महत्त्व	१४
	१.६ संशोधनाची उद्दिष्टे	१५
	१.७ संशोधनाची गृहितके	१५
	१.८ संशोधनाची परिकल्पना	१५
	१.९ संशोधनाची व्याप्ती व मर्यादा	१५
	१.१० प्रकरण नियोजन	१६
	१.११ समारोप	१६

प्रकरण दुसरे	**संशोधनाशी संबंधित साहित्याचा व संशोधनाचा आढावा**	**१७ - ३२**
	२.१ प्रास्ताविक	१७
	२.२ संशोधन संबंधित साहित्याच्या आढाव्याची उदिष्टे	१८
	२.३ संशोधन संबंधित साहित्याचे समालोचन	१८
	२.४ संशोधन संबंधित संशोधनाचे समालोचन	२१
	२.५ संबंधित साहित्याचे समालोचन केल्यामुळे प्रस्तूत संशोधनास मार्गदर्शन व दिशा	३१
	२.६ समारोप	३२
प्रकरण तिसरे	**संशोधनाची कार्यपध्दती**	**३३ - ४७**
	३.१ प्रास्ताविक	३३
	३.२ संशोधनाचा अर्थ	३३
	३.३ शैक्षणिक संशोधन	३३
	३.४ शैक्षणिक संशोधनाच्या पध्दती	३४
	३.५ वर्णनात्मक संशोधन पध्दती	३५
	३.६ वर्णानात्मक संशोधनाचे प्रकार	३५
	३.७ सर्वेक्षण संशोधन पध्दती	३६
	३.८ प्रायोगिक संशोधन पध्दती	३८
	३.९ प्रायोगिक संशोधनातील अभिकल्प	३९
	३.१० प्रस्तूत संशोधनासाठी संशोधन पध्दतीचा वापर	४०
	३.११ नमुना निवड	४०
	३.१२ प्रस्तूत संशोधनासाठीची नमुना निवड	४२

	३.१३ संशोधनाची साधने	४३
	३.१४ प्रस्तूत संशोधनासाठीची साधने	४४
	३.१५ संशोधनासाठी संख्याशास्त्राचा वापर	४६
	३.१६ प्रस्तूत संशोधनाची कार्यपध्दती	४७
	३.१७ समारोप	४७
प्रकरण चौथे	**संकलित माहितीचे विश्लेषण आणि अर्थनिर्वचन**	**४८ - १०१**
	४.१ प्रास्ताविक	४८
	४.२ संकलित माहितीचे विश्लेषण व अर्थनिर्वचन	४९
	४.३ संशोधनाची फलिते	९५
	४.४ समारोप	१०१
प्रकरण पाचवे	**सारांश, अनुमान, चर्चा आणि शिफारशी**	**१०२ - १११**
	५.१ प्रास्ताविक	१०२
	५.२ संशोधनाचा सारांश	१०२
	५.३ संशोधनाचे निष्कर्ष	१०७
	५.४ निष्कर्षांची चर्चा	१०९
	५.५ शिफारशी	११०
	५.६ पुढील संशोधनासाठी विषय	११०
	५.७ समारोप	१११
	संदर्भ सूची	
	परिशिष्टे	

सारणी सूची

अ.क्र.	तपशिल	पृष्ठ क्रमांक
१	अपंग व्यक्तींचे शिक्षण	५०
२	अपंग व्यक्तींचे गरजानुरूप शिक्षण	५१
३	अपंग व्यक्तींना व्यावसायिक शिक्षण	५२
४	शिक्षणामध्ये भविष्याचा विचार	५२
५	शिक्षणासाठी प्रोत्साहन	५३
६	पालकांचे अपंग बालकाच्या शिक्षणासाठीचे प्रयत्न	५४
७	सरकारचे अपंगांच्या शिक्षणासाठीचे प्रयत्न	५५
८	संस्थांचे अपंगांच्या शिक्षणासाठीचे प्रयत्न	५६
९	शिक्षणातून रोजगार/व्यावसायिक संधीची उपलब्धता	५७
१०	अपंगांच्या शिक्षणासाठी वेगळे कायदे	५८
११	अपंगांच्या शिक्षणासाठी सामाजिक स्त्रोतांचा वापर	५९
१२	अध्यापनात विविध शैक्षणिक साधनांचा वापर	६०
१३	अध्यापनात संगणकाचा वापर	६१
१४	अध्यापनात नवीन कार्यनितीचा वापर	६२
१५	स्वयं अध्ययन संचाचा वापर	६३
१६	शिक्षकांना प्रशिक्षण	६४
१७	शिक्षकांना कौशल्य क्षमता कार्यनिती वापरण्याचे प्रशिक्षण	६५
१८	सर्व शिक्षा अभियानामुळे अपंगांच्या शिक्षणाला चालना	६६
१९	सामान्य बालकांना मिळणाऱ्या सुविधा	६७
२०	अपंग बालकांना शिक्षणाच्या सुविधा	६९
२१	व्यक्तिमत्व विकासासाठी अभ्यासक्रमात तरतूद	७०
२२	अपंग व्यक्तीसाठी विशेष शाळा	७१
२३	अपंग बालकांना शिक्षणाचा हक्क	७२
२४	लोकशाहीचे बळकटीकरण	७३
२५	अपंगांचे शिक्षणातून सामाजिकीकरण	७४

SHIVAJI UNIVERSITY, KOLHAPUR.

२६	सामाजिकीकरणासाठी सद्य शिक्षणाची उपयुक्तता	७५
२७	समावेशक शिक्षणातून मुल्यांची जपणूक	७६
२८	अपंगांसाठी वेगळ्या मूल्यमापन तंत्राचा वापर	७७
२९	प्रशिक्षण कार्यक्रमात पुरेशी माहिती	७९
३०	शिक्षक शिक्षण पदविका अभ्यासक्रमात आशयाचा समावेश	८०
३१	घटकांच्या उद्दिष्टांची मांडणी	८१
३२	अनुदेशन/ सुचनांची मांडणी	८२
३३	आशय स्पष्टता व अचुकता	८२
३४	सर्व संकल्पनांचा समावेश	८३
३५	क्रमबध्द माहिती	८४
३६	चित्रे, आकृत्या यांची मांडणी	८४
३७	शिक्षकाच्या मदतीशिवाय अध्ययन	८५
३८	आशयाची विभागणी	८६
३९	वेगवेगळ्या अध्ययन परिस्थितीत वापर	८६
४०	स्त्रोतांचा उल्लेख	८७
४१	माहितीची प्रमाणबध्दता	८८
४२	घटक उपघटकातील परस्पर संबंध	८८
४३	आशयानुसार स्पष्टीकरण	८९
४४	घटकानुरूप स्वाध्याय	९०
४५	स्वयं अध्ययनासाठी उपयुक्त	९०
४६	बोधात्मक स्तराचा विचार	९१
४७	सारणीतील गुण	९२
४८	नियंत्रित गट गुण	९३
४९	प्रायोगिक गट गुण	९३
५०	नियंत्रित गट गुण व प्रायोगिक गट गुण	९४

आकृती यादी

अ.क्र.	शीर्षक	पृष्ठ क्रमांक
१	आकृती क्र. १ ADDIE Model of ISD	१०
२	आकृती क्र.२ वर्णनात्मक संशोधनाचे प्रकार	३५
३	आकृती क्र. ३ अभिकल्पाचे प्रकार	३९
४	आकृती क्र ४ नमुना निवड प्रकार	४१
५	आकृती क्र ५ नमुना निवड	४३
६	आकृती क्र.६ संशोधन साधने	४४
७	आकृती क्र ७ मतावलीचे प्रकार	४५

परिशिष्टे यादी

अ	पत्र.
ब	संशोधन माहिती संकलनाचे साधन. मतावली पडताळा सूची संपादन चाचणी
क	मतावली तपासून घेतलेल्या तज्ज्ञांची नावे
ड	अध्यापक विद्यालय व प्रतिसादक प्रशिक्षणार्थ्यांची यादी
इ	अध्यापक विद्यालयांची पत्रे